

Prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Wydział Prawa i Nauk Społecznych

Instytut Nauk Prawnych

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr. Patryka Igora Gutierrez pt.
„Ochrona praw dziecka w Ameryce Łacińskiej na przykładzie Peru” (dla
Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Akademii Ekonomiczno-
Humanistycznej w Warszawie)**

Niniejsza recenzja sporządzona została w związku z decyzją Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie o powierzeniu mi funkcji recenzenta w przewodzie doktorskim Pana mgr. Patryka Igora Gutierrez.

Recenzowana praca liczy 186 stron. **Tytuł dysertacji jest zgodny z jej treścią.** Podjęta problematyka badawcza **mieści się w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie: nauki prawne.**

Wybór tematyki rozprawy doktorskiej uznać należy za trafny. Ochrona praw dziecka w Ameryce Północnej na przykładzie Peru nie była dotychczas w polskiej literaturze prawniczej przedmiotem opracowań monograficznych. Chodzi przy tym o problem istotny w kontekście ochrony praw dziecka, postrzeganej w układzie prawnoporównawczym, co ma znaczenie w szerszym kontekście doskonalenia powszechnego i regionalnych systemów ochrony praw człowieka. Istotną przesłanką przesądzającą o trafności wyboru jest również to, że funkcjonowanie mechanizmów ustrojowych Ameryki Łacińskiej jest stosunkowo rzadko podejmowane w polskim piśmiennictwie naukowym, zwłaszcza w kontekście implementacji w nich międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Praca P.I. Gutierrez wypełnia więc istotną lukę, która się w tym zakresie utrzymywała.

P.I. Gutierrez postawił sobie dwa zasadnicze cele badawcze: „1) rozpoznanie przedmiotu i rodzajów działań podejmowanych do realizacji praw zawartych w Konwencji o prawach dziecka z 1989 r.; 2) opracowanie efektów rozpoznania” (s. 15).

Autor pisze: „Hipotezę główną niniejszej rozprawy stanowi założenie, że chociaż Peru jest stroną Konwencji o prawach dziecka z 1989 r., to z przyczyn obiektywnych postanowienia w niej zawarte nie są w pełni postrzegane. Za najważniejszy cel należy uznać poprawę egzystencji dzieci w Peru poprzez pełną realizację prawa do nauki, co wiąże się z zapobieganiem ich wyzyskowi” (s. 16). Choć hipoteza ta jest sformułowana bardzo syntetycznie i może rodzić wrażenie zbyt ogólnej, to jednak jej głębszy sens dają sformułowane przez Autora cele szczegółowe: 1) Jak przedstawia się zagadnienie podmiotowości prawnej dziecka w Peru na tle obowiązujących standardów międzynarodowych?; 2) W jaki sposób chronione są prawa dziecka w Peru?; 3) Jaka jest struktura i organizacja instytucji stojących na straży ochrony praw dziecka w Peru?; 4) Czy w Peru funkcjonują Rzecznicy Praw Dziecka?; 5) Jaki jest zakres problemu realizacji praw dziecka do nauki i problem dzieci pracujących?; 6) Czy istnieją dane o realizacji praw dziecka w Peru i jaki jest do nich dostęp?; 7) Czy rząd Peru przekazuje sprawozdania do Komitetu Praw Dziecka ONZ. Jeśli tak, to jakie podnosi w nich zagadnienia?; 8) Jakie uwagi i zalecenia sformułował Komitet Praw Dziecka ONZ. Czy są one respektowane?; 9) Czy obowiązujące w państwach Ameryki Łacińskiej regulacje, zaprezentowane na przykładzie Peru, uwzględniają szczególne potrzeby i interesy dzieci?; 10) W jaki sposób prawa dziecka w Ameryce Łacińskiej mogą być chronione – analiza na przykładzie Peru? (s. 15-16). Przy uwzględnieniu tych pytań badawczych **hipotezę badawczą można uznać za prawidłową**.

Praca składa się z: wykazu skrótów, wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, wykazu literatury, wykazu źródeł prawnych, wykazu źródeł internetowych, spisu wykresów i spisu tabel.

W rozdziale I (Rozwój dziecka w ujęciu historyczno-prawnym) szczególny nacisk Autor położył na pojęcie dziecka w świetle prawa międzynarodowego i katalog jego praw (s. 18), a zwłaszcza wyeksponował pojęcie „dziecka wrażliwego” (s. 21). Ukazał też genezę praw dziecka (s. 24).

W rozdziale II (Międzynarodowa ochrona praw dziecka w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych, Organizacji Państw Amerykańskich i państw regionu Europy) ukazane zostały prawa dziecka w systemie uniwersalnym ONZ (s. 29), prawa dziecka w systemie regionalnym Organizacji Państw Amerykańskich (s. 44) i europejskie standardy prawne dla zapewnienia dzieciom korzystania z ich praw uniwersalnych, uwzględniające dorobek Rady Europy i Unii Europejskiej (s. 55).

W rozdziale III (Podmiotowość prawna dziecka w Peru) Autor przedstawił konstytucyjną ochronę praw dziecka (s. 66), a także przeanalizował wybrane orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w tym zakresie (s. 75). Ukazane zostały środki ochrony konstytucyjnych praw i wolności jednostki (s. 78), a także instytucje stojące na straży praw dziecka (s. 85).

W rozdziale IV (Prawo dziecka do nauki a dzieci pracujące) zaprezentowane zostało prawo do nauki w świetle prawa międzynarodowego (s. 101), postanowienia Konstytucji Politycznej Peru w tym zakresie (s. 104) i Kodeksu Dzieci i Młodzieży (s. 105). Poddane zostało szczegółowej analizie orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego Peru w sprawie *Feliciano Contreras Arana* z dnia 17 października 2007 r. (s. 106). Przedmiotem analizy statystycznej stały się: analfabetyzm oraz poziom kształcenia (s. 113). Autor ocenił też jakość kształcenia dzieci i młodzieży w państwach Ameryki Łacińskiej na przykładzie Peru (s. 120) oraz problem dzieci pracujących (s. 122).

Rozdział V (Realizacja konwencji o prawach dziecka) zawiera analizę roli i funkcji Komitetu Praw Dziecka ONZ (s. 134). Zaprezentowane zostały sprawozdania Peru do Komitetu Praw Dziecka (s. 142) oraz uwagi Komitetu Praw dziecka (s. 151). Uwzględniono ponadto sprawozdania alternatywne w zakresie ochrony praw dzieci w Peru (s. 157).

Strukturę pracy uznać należy za właściwą z punktu widzenia realizacji założonych celów badawczych. Można się jedynie zastanawiać, czy pomiędzy rozdziałem III i IV nie powinien się znaleźć rozdział, ukazujący system ochrony praw dziecka w Peru. Choć bowiem można się zgodzić z Autorem, że problem prawa do nauki i zagadnienie dzieci pracujących mają w przypadku ochrony praw dzieci w Peru ma znaczenie priorytetowe, to jednak nie wyczerpują one zakresu problemowego, jaki stanowi ochrona praw dzieci w Peru, sygnalizowana w tytule dysertacji. Dopiero na tle zarysowania kompleksowego systemu ochrony praw dziecka w Peru można by uzasadnić szczegółowe zainteresowanie, w postaci odrębnego rozdziału, dla prawa dziecka do nauki oraz problemu dzieci pracujących jako obszaru, gdzie odnotowano największe zagrożenia. Wówczas dotychczasowy rozdział IV miałby charakter swoistego *case study*.

Autor wykorzystał kilka metod badawczych. Podstawową z nich była metoda dogmatyczno-prawna, która pozwoliła na analizę tekstów prawnych i orzecznictwa. Jako pomocnicze zostały zastosowane : metoda analizy i krytyki piśmiennictwa, metoda badania dokumentów, metoda monograficzna oraz metoda statystyczna (s. 16). **Wybór metod badawczych jest prawidłowy.** Szkoda tylko, że Autor, poza metodą dogmatyczno-prawną, nie uzasadnił, z

jakich powodów wybrał te, a nie inne metody. Przypuszczam, że wynikało to z przyjęcia ogólnej klasyfikacji zaproponowanej przez J. Apanowicza. Gdyby jednak Autor nawiązał do metod najczęściej stosowanych w naukach prawnych, to niewątpliwie wskazałby też na inne metody, które faktycznie zastosował w dysertacji, a w szczególności na: metodę analizy systemowej (wykorzystaną w rozdziale II), metodę analizy historycznej (wykorzystaną w rozdziale I) czy metodę analizy prawnoporównawczej (wykorzystaną w rozdziale II i IV).

Zasadniczym walorem rozważań Autora jest to, że – na przykładzie Peru – ukazał specyfikę latynoamerykańskiego systemu ochrony praw człowieka. Sięgnął przy tym nie tylko po opracowania angielskojęzyczne, ale w szerokim zakresie wykorzystał dokumenty i opracowania hiszpańskojęzyczne. Dysertacja ma więc poważny walor dokumentacyjny i – jeśli zostanie opublikowana, na co zasługuje – będzie stanowiła istotne źródło wiedzy w tym zakresie, ale też inspirację do badań szczegółowych.

W oparciu o analizę aktów prawnych, orzecznictwa i opracowań naukowych Autor sformułował szereg ważnych obserwacji i wniosków.

Analizując akty prawa międzynarodowego oraz zagadnienie podmiotowości prawnej dziecka trafnie wyeksponował Konwencję o prawach dziecka z 1989 r., do której przystąpiło 196 państw, w tym Peru (1990 r.). Zwrócił jednak uwagę, że prawa dziecka w Ameryce Łacińskiej mogą być chronione zarówno w ramach systemu uniwersalnego ONZ, jak i systemu regionalnego Organizacji Państw Amerykańskich. Zauważył też, że międzyamerykański system ochrony praw człowieka Organizacji Państw Amerykańskich w pewnym sensie wzorowany jest na systemie Rady Europy (s. 67), co wynika z uznania szczególnych walorów Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a zwłaszcza przewidzianego w niej systemu kontrolnego (Europejski Trybunał Praw Człowieka, Komitet Ministrów Rady Europy), uznawanego za najbardziej efektywny w skali światowej regionalny system ochrony praw człowieka.

Istotne walory poznawcze niesie ukazanie peruwiańskiego systemu ochrony praw człowieka, zawartego w Konstytucji Politycznej Peru z 1993 r., na straży którego stoją: sadownictwo, prokuratura, Rzecznik Praw Obywatelskich, Biuro ds. Dzieci i Młodzieży oraz pełnomocnicy dzieci i młodzieży. W Peru, obok niezależnych od siebie Biur ds. Dzieci i Młodzieży, funkcjonują Rzecznicy Praw Dziecka. Problemy ochrony praw dziecka zostały interesująco wyeksponowane w oparciu o orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego (s. 97).

Szczególnie wartościowe są rozważania Autora dotyczące praw dziecka do nauki oraz problemu dzieci pracujących. Autor nie ograniczył się tu tylko do analizy podstaw prawnych i orzecznictwa sądowego, a za pomocą interesujących wykresów ukazał skalę zagrożeń dla ochrony praw dziecka, która tu występuje. Pomimo bowiem obowiązkowego i bezpłatnego nauczania początkowego, podstawowego i średniego, wśród osób poniżej osiemnastego roku życia wciąż występuje wysoki wskaźnik analfabetyzmu, a ponad 60% uczniów szkoły podstawowej nie osiągnęło odpowiedniego poziomu czytania ze zrozumieniem. Jeszcze gorsza sytuacja jest na obszarach wiejskich, gdzie poziomu tego nie osiągnęło aż 87% uczniów. Ponadto Peru jest jednym z państw Ameryki Łacińskiej o najwyższych wskaźnikach dzieci pracujących (s. 133).

W tym kontekście istotne znaczenia mają zalecenia Komitetu Praw Dziecka ONZ. Autor odnotował, że Peru przekazuje swoje sprawozdania w sposób nieterminowy, ale uwzględnia w nich takie zagadnienia, jak realizacja prawa dziecka do nauki i zatrudnienie dzieci. Komitet m.in. zalecił Peru podwyższenie minimalnego wieku dopuszczenia dzieci do pracy, z czternastego do piętnastego roku życia, ale nie zostało to (według stanu na listopad 2020 r.) zrealizowane. Autor doszedł do wniosku, w oparciu o przeprowadzone badania, że „obowiązujące w Peru regulacje prawne nie uwzględniają w wystarczającym stopniu zaleceń Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych” (s. 161).

Autor, w oparciu o doświadczenia Peru, zaoferował tezę, w odniesieniu do ochrony praw dzieci w Ameryce Łacińskiej, o faktycznym braku realizacji zobowiązań, które wynikają z przyjętych aktów prawa międzynarodowego. „Dzieci, będąc jednostkami słabszymi i wrażliwymi, nie posiadają zdolności dochodzenia przysługujących im praw, z czym ściśle wiąże się ochrona własnych interesów. Znaczna liczba dzieci w państwach Ameryki Łacińskiej ze względu na uwarunkowania ekonomiczne, społeczne i kulturowe znajduje się w trudnej sytuacji zagrażającej często ich egzystencji. Na przykładzie Peru można wnioskować, że spowodowane jest to brakiem realizacji przysługujących im praw fundamentalnych, w szczególności chodzi o urzeczywistnienie prawa do nauki, które powiązane jest z zapobieganiem wyzyskowi dzieci” (s. 166-167).

Sformułowane przez Autora wnioski *de lege ferenda* dotyczą: 1) uznania za priorytet państwa pełnej realizacji zaleceń Komitetu Praw Dziecka ONZ; 2) w polityce państwa powinno się rozważyć przyjęcie scentralizowanego modelu ochrony praw dziecka poprzez powołanie Krajowego Rzecznika Praw Dziecka jako organu koordynującego i sprawującego nadzór nad

poszczególnymi biurami ds. Dzieci i Młodzieży; 3) należałoby uwzględnić tworzenie programów upowszechniających wiedzę o prawach dzieci w skali ogólnokrajowej, przy współpracy z organizacjami pozarządowymi i instytucjami oświatowymi w celu efektywniejszej realizacji fundamentalnego prawa każdej jednostki do nauki, co w konsekwencji mogłoby zapobiegać ich wyzyskowi, jako dzieci pracujących i „dzieci ulicy” (s. 166-167).

Podzielając główne obserwacje i wnioski Autora, można wskazać na kwestie, które zachęcają do dialogu.

Gdy Autor wielokrotnie wskazuje na brak realizacji przyjętych przez Peru zobowiązań, wynikających z aktów prawa międzynarodowego, to mogłaby temu towarzyszyć bardziej pogłębiona refleksja o przyczynach takiego stanu rzeczy. Czy chodzi tu o brak woli władz państwowych, czy o nieumiejętność sformułowania adekwatnego systemu ochrony praw dziecka, czy o brak należytej koordynacji działań w obowiązującym systemie instytucjonalnym, czy też przyczyny mają raczej charakter społeczno-ekonomiczny: skala ubóstwa i problemy rozwoju gospodarczego ograniczają możliwość zrealizowania standardów międzynarodowych, pomimo ich uznania w procesie podpisania i ratyfikacji odpowiednich instrumentów międzynarodowych. Odpowiedź na te pytania sprzyałaby bowiem rozeznaniu, jakie prawa, uwzględniając rozwój społeczno-gospodarczy Peru, mogłyby być realizowane, a dają o sobie znać zaniedbania władz tego państwa o charakterze subiektywnym, a jakie nie są realizowane z przyczyn obiektywnych, których nie udało się rozwiązać na obecnym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego państwa. Taka metodologia mogłaby też towarzyszyć porównywaniu stanu ochrony praw dziecka w Peru z sytuacją w tym zakresie innych państw tego regionu. Tworzyłoby to zobiektywizowany obraz przesłanek, rzutujących na realizację Konwencji Praw Dziecka w państwach Ameryki Łacińskiej i sprzyjało poszukiwaniu rozwiązań zaradczych.

Autor trafnie odnotowuje, że to Polska inicjowała w 1978 r. Konwencję Praw Dziecka (s. 33), choć ujęcie to wydaje się zbyt lakoniczne – zważywszy, że było to jedno z najważniejszych osiągnięć Polski w obszarze ochrony praw człowieka. W szczególności zabrakło nawiązania do roli w tym zakresie, jaką odegrał wybitny polski prawnik, prof. Adam Łopatka, dyrektor Instytutu Państwa i Prawa PAN. W tym kontekście razi pominięcie fundamentalnego dla tej problematyki dzieła A. Łopatki: *Dziecko – jego prawa człowieka* (Wydawnictwo Prawne „Iuris”, 2000).

Autor trafnie nawiązuje w układzie porównawczym do instrumentów ochrony praw dziecka w Radzie Europy i Unii Europejskiej. Jeśli jednak instrumenty UE zostały przedstawione w sposób szczegółowy (s. 58-66), to nie można tego powiedzieć o instrumentach Rady Europy, zwłaszcza z obszaru tzw. „miękkiego prawa”. Gdy autor sygnalizuje szereg obszarów ochrony praw dziecka, podjętych w zaleceniach Komitetu Ministrów Rady Europy (s. 57), to nie powinien ograniczać się do ogólnikowej wzmianki, a powinien – jako minimum – odesłać do odpowiednich dokumentów KMRE. Jeszcze bardziej lapidarnie zostały potraktowane uchwały i zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (s. 57), choć i tu powinno mieć miejsce odesłanie do konkretnych dokumentów. Jest to o tyle istotne, że to Rada Europy, mając charakter paneuropejski (47 państw członkowskich) w sposób istotny oddziałuje na systemy ochrony praw dzieci w państwach członkowskich.

Zakres wykorzystanych przez Autora źródeł w postaci opracowań naukowych może się wydawać skromny, ale trzeba uwzględnić, że Autor oparł się w wysokim stopniu na źródłach internetowych. Można jedynie żałować, że Autor nie sięgnął szerzej do prac hiszpańskojęzycznych dotyczących ochrony praw dziecka, opublikowanych w Peru, a także do pracy pod moją redakcją *Amerykański system ochrony praw człowieka. Aksjologia – instytucje – efektywność* (Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015), gdzie opublikowane zostały interesujące prace L.G. Arcaro Conciego, E. Bárány’ego, M. Papuckiego, B. Liżewskiego, A. Szpak, M. Kapki i M.G. Abramowej, dotyczące różnych aspektów funkcjonowania systemów ochrony praw człowieka w Ameryce Łacińskiej. Ustalenia zawarte w tych opracowaniach niewątpliwie wzbogaciłyby zarysowany przez Autora obraz ochrony praw człowieka w Ameryce Łacińskiej, a zwłaszcza te fragmenty dysertacji, gdzie Autor eksponuje specyfikę tego systemu.

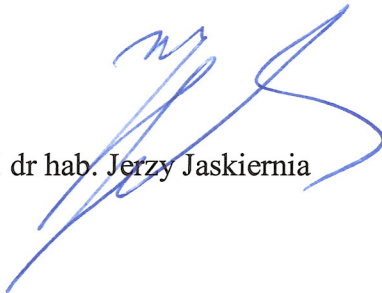
Strona formalna pracy nie wzbudza zastrzeżeń. Autor posługuje się jasnym, a zarazem precyzyjnym językiem. Przypisy zostały sformułowane prawidłowo. Wykaz literatury został sformułowany zgodnie z obowiązującymi standardami. Dla większej czytelności można było rozgraniczyć „opracowania zwarte” oraz „studia i artykuły naukowe”.

Autor dokonał weryfikacji hipotezy badawczej w oparciu o wnikliwą analizę aktów prawnych i praktyki ustrojowej Peru. Mocną stroną dysertacji jest szerokie sięgnięcie do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Istotne znaczenie poznawcze, niezawężone do ochrony praw dziecka, ma też analiza środków ochrony konstytucyjnych praw i wolności jednostki w Peru. Ukazany przez Autora mechanizm oddziaływania Komitetu Praw Dziecka na implementację

przez Państwa – Strony Konwencji Praw dziecka stanowi istotny wkład do badań nad efektywnością międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka. Wydobycie mankamentów i ograniczeń w zakresie ochrony praw dziecka w Peru stanowi też znaczący wkład do badań funkcjonowania systemów ochrony praw człowieka w Ameryce Łacińskiej, a szerzej – do postrzegania specyfiki funkcjonowania systemów politycznych w państwach tego regionu

Poglądy swoje Autor zademonstrował posługując się prawidłową techniką pisania prac naukowych w dziedzinie nauk prawnych. Udowodnił tym samym umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedstawiona dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, który dotychczas był jedynie przedmiotem analiz fragmentarycznych.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgr. Patryka Igora Gutierrez pt. „Ochrona praw dziecka w Ameryce Łacińskiej na przykładzie Peru” spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami). Wyrażam w związku z tym **pozytywną opinię** w kwestii dopuszczenia Pana mgr. Patryka Igora Gutierrez do publicznej obrony pracy doktorskiej.

Prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia

Kielce, 13 kwietnia 2021 r.